Stručni rad
UDK:316.356.2:343.3/.7-053.6(497.5)
DOI:10.7251/ZND2601143E

NASILJE NA SPORTSKIM MANIFESTACIJAMA

mr.sci. Jasna Eminović
Osnovna škola „Turbe"-Turbe, Bosna i Hercegovina[36]

mr. Ibrahim Kadrić
Osnovna škola „Travnik"-Travnik, Bosna i Hercegovina[37]

Sažetak: *Razmatrajući povezanost pojma nasilja i sporta neminovno se trebamo vratiti na bazičnu podjelu odgojnih područja gdje značajno mjesto zauzima tjelesni odgoj. Tjelesni odgoj je u funkciji očuvanja zdravlja, a zdravlje je jedna od temeljnih vrijednosti čovjekovog života koja bitno utiče na njegovu kvalitetu. Čovjek je najrazvijeniji organizam sposoban da spoznaje, doživljava, komunicira, sarađuje, stvara, izgrađuje, unapređuje i vrednuje.Tjelesni odgoj kao komponenta odgoja spominje se još u antičko doba. Pedagoški klasici su visoko vrednovali ulogu tjelesnog odgoja u cjelovitom odgojnom procesu. J.A.Komenski je među prvima uvrstio tjelesno vježbanje u odgojni sistem. Kroz vrijeme umjetne i stilizirane gimnastičke forme se sve više zamjenjuju igrama i sportovima. Istovremeno se tjelesni odgoj otvara i prenosi na otvorena igrališta i vježbališta. Šta se dogodilo tokom razvoja i gdje je zakazala odgojna komponenta cjelovite i neotuđive ličnosti, pa je na sceni sve više nasilnih situacija i govora mržnje na terenima gdje bi trebao vladati sportski duh i fer igra, je pitanje na koje sve više zajednica traži odgovor kako bi se vratili temeljnim odrednicama tjelesnog odgoja i sporta u cjelini.*

Ključne riječi*: nasilje, sport, tjelesni odgoj, zdravlje, odgojno područje, ličnost, sportski duh, fer igra.*

UVOD

„Mens sana in corpore sano!"

Mens sana in corpore sano ("zdrav duh u zdravom tijelu", ili — prema jednoj hrvatskoj pop-pjesmi — "u zdravom tijelu zdravi duh") jest latinska poslovica koja potječe iz pjesme rimskoga pjesnika Juvenala (Satira X, stih 356).

Potreba tjelesnog odgoja datira od antičkog perioda. Tjelesni odgoj je prepostavka za ostala odgojna područja. Uzimajući u obzir temeljne ljudske vrijednosti: ljepotu, stvaralaštvo, istinu, zdravlje i dobrotu, čovjek se razvija kao mnogostrano biće od individuuma do osobnosti koja se odlikuje zdravljem. Srž odgojnog idela leži u mnogostranosti. U tom smislu tjelesni odgoj se ne ograničava samo na pravilan tjelesni rast i razvoj, nego podpomaže izgradnju intelektualnih, radnih, moralnih, estetskih svojstava te izgrađivanju voljnih osobina, crta ličnosti i karaktera. Time se postiže jednistvenost odgojnog procesa koji ima za svrhu izgrađivanje cjelovite ličnosti. Izuzimajući stavku tjelesnog odgoja u odgojnom djelovanju došlo bi do otežavanja i onemogućavanja mnogostranog formiranja čovjeka kao ljudskog bića, sklopa tjelesnih i duhovnih snaga i sposobnosti. U tom kontekstu teorija tjelesnog odgoja proizilazi iz prakse u svrhu unaprjeđivanja iste. Svi odgajatelji i

[36] jasnaeminovic@yahoo.com

[37] brajko.ka@hotmail.com

instruktori u tom području trebaju dobro poznavati i uvažavati zahtjeve teorije tjelesnog odgoja kako ne bi upali u zamku prakticizma koji ne može dati dobre rezultate, a često sa sobom nosi i štetne posljedice.

ZADACI TJELESNOG ODGOJA

Četiri važna zadatka tjelesnog odgoja su: zdravstveni, obrazovni, odgojni i rekreativni. Svaki od navedenih zadataka u veoma značajnoj mjeri utiče na formiranje ličnosti koja će se baviti odgojno-obrazovnim radom ili biti sudionikom zbivanja koja se temelji na sportskim aktivnostima što u konačnici utiče na njen odnos prema dešavanjima kojima je okružen ili čiji je sudionik istih. Zdravstveni zadatak je primaran i njime se formiraju osnovne zdravstveno-higijenske navike, navike stalnog tjelesnog vježbanja radi očuvanja zdravlja i optimalnog tjelesnog razvoja. Obrazovni zadatak osigurava sticanje osnovnih potrebnih znanja, formiranje umijeća i navika, pomaganje u razvoju psihomotornih sposobnosti i izgrađivanje određenog pogleda na život i svijet.

Znanje je polazna osnova svakog odgajanja. Pored znanja u području tjelesnog odgoja razvijaju se umijeća i navike. Možda najveći značaj u čovjekovom životu ima razvoj psihomotoričkih sposobnosti. Upravo ove sposobnosti su u najužoj sprezi sa intelektualnim odgojem. Preko odgojnog zadatka tjelesni odgoj utječe na izgrađivanje pozitivnih svojstava ličnosti kroz obogaćivanje emocionalnog života, razvijanje moralnih i estetskih osobina, smisla za lijepo, uočavanjem, doživljavanjem i stvaranjem estetskih vrijednosti, njegovanjem prijateljstva, ljubavi, zajedništva, razvijanjem karakternih osobina, kulturnog ponašanja i sl. Aktivnosti tjelesnog odgoja pružaju izvanredno velike i povoljne mogućnosti za razvijanje moralnih kvaliteta, pozitivnih crta ličnosti, formiranju snažne volje i čvrstog karaktera. Posebno treba izdvojiti samodisciplinu i kulturu ponašanja (konkretizacija humanosti) koji se očituje u odnosu pojedinca prema drugim ljudima, u uvažavanju njihovih prava i sloboda, u poštivanju osobnosti i ljudskog dostojanstva svakog drugog čovjeka (Vukasović, 1999).

Odgojnom funkcijom se razvijaju i njeguju svojstva osobnosti i oblici društvenog ponašanja u stvarnom životu i relanim situacijama. U situacijama kada se tjelesni odgoj pojavljuje u funkciji aktivnog odmora i zdrave razonode na sceni je realizacija rekreativnog zadatka sa svrhom obnavljanja i oporavljanja organizma. Svaki od zadataka ima svoju posebnu namjenu, ali u odnosu na glavnu svrhu oni se međusobno povezuju, usklađuju i prepliću.

FAKTORI TJELESNOG ODGOJA

Tjelesni odgoj se ostvaruje u porodici, u predškolskim ustanovama, u raznim vrstama škola, udruženjima, klubovima i slično, što znači da su zastupljeni različiti odgojni pristupi koji bi se trebali temeljiti na navedenim odrednicama. Različita tjelesna vježbanja i sportovi mogu u velikoj mjeri pomoći u nastojanju da se slobodno vrijeme mladih usmjeri korisno i kulturno. Ove aktivnosti doprinose aktivnom odmoru i razonodi nakon školskih obaveza. Istovremeno razvijaju naviku za redovnim tjelesnim aktivnostima što je bit tjelesnog odgoja. Od prvih koraka pa tokom djetetovog rasta i razvoja dijete je izloženo različitim odgojno-obrazovnim pristupima pri tjelesnim aktivnostima. Stoga, sa djecom treba što više vremena porvoditi na raznim sportskim manifestacijama i takmičenjima kako se ne bi izgubila istinska svrha zadataka tjelesnog odgoja. Kvalitetno ulaganje shodno zadacima tjelesnog odgoja oblikuje osobnost pojedinca koji ima visoko razvijenu društvenu svijest koja mu omogućava integraciju u društvo, te uvažavanje prava i sloboda svih sudionika bez obzira da li imali isti stav ili ne (Vukasović, 1999).

POJAM NASILJA I VRŠNJAČKOG NASILJA

„...nasilje u kojem je učenik trajno i učestalo izložen negativnim postupcima od strane jednog ili više učenika koji ga namjerno žele povrijediti, poniziti ili izložiti neugodnostima (Olweus, 1998). Analizirajući historiju možemo primijetiti da su se mijenjali samo uzroci i oblici nasilnog ponašanja, ali je nasilje uvijek bilo prisutno. Svijet pokušava riješiti ovaj problem jer od rješavanja ove problematike ovisi sadašnjost, ali i budućnost civilizacije. Sigurno djetinjstvo je jedan od preduslova

za razvoj zdrave osobe koja s povjerenjem i tolerantnošću prihvata ljude oko sebe. Nasilje se definiše kao društveno neprihvatljivo ponašanje s namjerom da se nanese šteta ljudima ili imovini. S obzirom na složenost pojave, te uzročno-posljedično djelovanje potrebno je raditi na prevenciji na tri nivoa:

1. Na mikro nivou se žele postići promjene kod počinitelja i žrtve.
2. Na mezo nivou se žele postići promjene u porodici, neposrednom socijalnom okruženju i djelovanju institucije i stručnjaka.
3. Na makro nivou se žele postići promjene u društvenom okruženju.

Prevencija nasilja na nivou društvenog okruženja podrazumijeva:

- Praćenje realnog provođenja postojećih zakona i propisa.
- Osiguravanje financijskih i organizacijskih pretpostavki da sektori mogu stabilno i efikasno djelovati protiv nasilja.
- Vođenje politika na temelju preporuke stručnjaka.
- Educiranje i motiviranje medija za konstruktivnu saradnju u svrhu suzbijanja nasilja.
- Osigurati da institucionalni akteri socijalizacije šalju poruke o neprihvatljivosti nasilja pod bilo kojim okolnostima.
- Organiziranje partnerske mreže sa organizacijama civilnog društva koje se bave suzbijanjem pojavnih oblika nasilja u porodici.

Nasilništvo je specifičan oblik agresivnog ponašanja koji svakog učesnika može dovesti do ozbiljnih fizičkih, psihičkih ili emocionalnih posljedica. Ove forme ponašanja mogu eskalirati u ekstremno ozbiljne forme asocijalnog ponašanja. Asocijalno ponašanje se najčešće javlja u adolescenciji kod djece koja ne prihvataju društvene norme i na koje odgojne mjere nemaju efekta u smislu korekcije ponašanja. Uz pojam nasilje često se spominje i pojam zlostavljanje. Zlostavljanje je teži oblik vršnjačkog nasilja jer njegovo duže trajanje i izloženost stresu narušava psihičko i fizičko zdravlje djeteta.

PSIHOLOŠKE OSNOVE DRUŠTVENOG PONAŠANJA

Osnovni model za klasifikaciju oblika društvenog ponašanja je model Karen Hornaj, koja je odlike ponašanja za druge osobe razvrstala u odnose: KA, OD i PROTIV ljudi (Hrnjica, 2003). Čovjekova slika o sebi zavisi, u značajnoj mjeri, od toga kako ga opažaju i vrednuju i koliki mu značaj pridaju. I pored toga čovjekova potreba za uključivanjem u odnose sa drugim ljudima je veoma snažna uz postojanje značajnih razlika u pogledu sposobnosti pojedinaca da uspostavi dobre odnose sa drugim ljudima. Dok se jedni uključuju spontano i s lakoćom, drugi pak imaju znatnu nelagodu praćenu izvorom neprijatnosti. Izvor otežanog uspostavljanja odnosa se može tražiti, s jedne strane, u nekim svojstvima ličnosti kao što su komunikativnosti i kooperativnost.

S druge strane, izvor razlika u sposobnosti uspostavljanja dobrih odnosa sa ljudima, nalazi se u prethodnim iskustvima vezanim za ljudske odnose. Osoba koja je uglavnom prihvatana od strane drugih ljudi (prvenstveno od onih koji predstavljaju značajne osobe u referentnom sistemu) i koja je ostvarila većinu životnih ciljeva (profesionalno obarzovanje, profesionalni uspjeh, zasnivanje porodice, odgoj djece i sl.) vjerovatno će u narednim situacijama uspješno uspostavljati odnose sa drugima. Osoba koja je doživjela niz neuspjeha u životu ne vjeruje drugima, ali i ljudi pokazuju nepovjerenje prema onima za koje znaju da su ranije bili neuspiješni. Pod uticajem osobenog društvenog položaja moguće je da se kod neke osobe razvije „biti na usluzi drugima“-„podanički karakter“. Kod takve osobe se ne razvijaju brojne dispozicije u životu, identitet je osiromašen a da osoba toga nije ni svjesna. Kada kažemo da je neko agresivan time želimo da istaknemo da se radi o osobi koja je sklona da druge napada s minimalnim, izmišljenim ili čak bez ikakvog povoda. U istraživanju ponašanja maloljetnih delikvenata (Svećinski i sur.,1967) zabilježeno je da prilikom promjene sredine delikvent pokušava da se uključi u grupu vršnjaka. To se najčešće radi na pogrešan način (npr.pokušajem da dominira). Grupa se odbacuje, on je izvjesno vrijeme izolovan, dolazi do ponovnog pokušaja uključivanja u grupu, i najčešće do ponovnog neuspijeha. Ovakve osobe teško

podnose samoću i problem najčešće rješavaju tako što nađu druge osobe sa sličnom razvojnom predhistorijom i sličnim osobinama ličnosti, pa se udružuju i zadovoljavaju potrebu za prihvatanjem od strane drugih.

OBLICI DRUŠTVENOG PONAŠANJA USMJERENOG KA DRUGIM LJUDIMA

Ponašanja usmjerena ka ljudima nazivaju se prosocijalne tendencije. Za sve oblike prosocijalnog ponašanja moglo bi se reći da predstavljaju vrstu kompromisa između vlastitih potreba i potreba drugih. Težnja ljudi da budu zajedno sa drugima i da ulažu aktivan napor da tu težnju i ostvare u psihološkoj literaturi nazivaju afilijativnost. Brojna istraživanja su pokazala da se odvojenost od ljudi veoma teško podnosi. Istraživanja senzorne deprivacije pokazala su da osjećanje neprijatnosti ne potiče samo od činjenice da drugi nisu pored nas, već i od toga da je stimulacija dražima iz sredine prirodno stanje za mozak, a odsustvo stimulacije je neprirodno, pa i opasno. Gilford (Guilford, 1959) je analizirajući sadržaj tj.način na koji se potreba za društvom ispoljava u ponašanju, utvrdio je da su osnovna mjerila postojanja potrebe:

1. Želja da se obavljaju poslovi koji uključuju saradnju sa drugima.
2. Želja da se bude sa ljudima.
3. Želja da se zasnivaju nova prijateljstva.
4. Davanje prednosti socijalnoj stimulaciji.

Brojni su razlozi koji ljude navode na potrebu druženja sa drugima. Npr.Šahter (Schachter, 1959) je našao da intenzivan strah povećava želju za druženjem. Nesigurnost, nagovještaj dolazeće opasnosti takođe povećava ovu potrebu. Za društvom vršnjaka su posebno zainteresovana djeca koja nemaju braće i sestara, kao i prvorođena djeca. Bliskost sa nekom osobom u pogledu životne filozofije, vrjednosnog sistema, interesovanja i sl. pojačavaju želju za druženjem. Iz toga se jasno vidi da je želja za druženjem selektivna. Smatra se da se niz društveno važnih ciljeva ostvaruje saradnjom sa drugim ljudima.Saradnja nije jedini oblik ljudskih odnosa kojima se ostvaruju društveno važni ciljevi. Drugi, gotovo dominantan oblik je kompetencija ili takmičenje. Dojč (Deutsch, 1962) je poredeći saradnju i takmičnje, utvrdio da saradničku situaciju karakteriše postojanje zajedničkih ciljeva grupe, dok u takmičarskoj situaciji ciljevi nisu isti. Moguće je da se rivalski odnos javi među grupama, a da se unutar grupe ciljevi ostvaruju saradnjom (sportski klubovi).

PONAŠANJE NA SPORTSKIM TERENIMA

Navijanje za tim može da ojača osećaj zajednice i pripadnosti istoj. Učvršćuju se društvene veze sa ljudima koji dijele isti entuzijazam i posvećenost, što ublažava ili anulira osećaj usamljenosti i samoizolacije. Sport je sjajna prilika za emotivno "pražnjenje". Ponašanje u sportskim aktivnostima određeno je djelovanjem velikog broja faktora, od kojih jedan dio potiče iz socijalnog okruženja, a drugi od naše interakcije sa socijalnim okruženjem. Kod nekih osoba gledanje sporta može povećati agresiju, posebno ako već imaju predispoziciju za destruktivno ili nasilničko ponašanje. Situacijski faktori su samo jedan aspekt sportske situacije, jer je primarno u fokusu pojedinac s individualnim obilježjima. Socijalno-psihološka orijentacija je usmjerena na ispitivanje recipročnog odnosa socijalne sredine i ponašanja. Jedan od aspekata situacijskih faktora koji utiče na tok igre sportiste jeste i agresivnost. Potrebna su dva faktora (Cox, 1998) za označavanje nekog ponašanja agresivnim, a to su da ponašanje mora bit usmjereno prema drugoj osobi s ciljem nanošenja tjelesne ozljede, te da mora postojati očekivanje uspješnog pokušaja nanošenja tjelesne ozljede.

Dvije vrste agresivnosti su: hostilna agresivnost gdje je osnovni cilj nanošenje ozljede osobi i instrumentalna agresivnost gdje je glavni cilj ostvarivanje vanjske nagrade kao što je novac, pobjeda ili slava. Postoji još i treća vrsta ponašanja, a to je asertivnost koja uključuje upotrebu opravdane tjelesne ili verbalne sile u postizanju cilja bez namjere u nanošenju ozljeda protivniku (Cox, 1998). Prema Coxu (1998) agresivnom ponašanju u sportu doprinose sljedeći faktori:

1. Temperatura okoline: između visokih temperatura i agresivnosti je utvrđena pozitivna povezanost.
2. Percepcija namjere žrtve: ako sportista smatra da protivnik ima namjeru nanijeti ozlijedu, veća je vjerovatnoća agresivnog odgovora.

3. Strah od osvete: do određene mjere, strah od osvete pojedinaca koji je meta agresivnog ponašanja može spriječiti agresivno ponašanje igrača.
4. Struktura igre, koja podrazumjeva:
    a. razliku u bodovima (povećanje razlike u bodovima predstavlja potencijalni rizik za agresivniji „odgovor“ igrača).
    b. igra na domaćem terenu ili gostima: nogometne ekipe su agresivnije u gostima.
    c. rezultat utakmice: poražena ekipa je agresivnija nego pobjednička ekipa.
    d.mjesto na tablici: što je ekipa niže rangirana, njeni članovi su agresivniji.
    e. trajanje igre: agresivnost se povećava sa trajanjem igre.

Model uticaja publike na izvođenje je potekao od Roberta Zajonca (1965) koji je skrenuo pažnju naučnika na fenomen socijalne facilitacije. Zajoncov model utemeljen je na teoriji nagona prema kojoj prisutnost publike povećava pobuđenost izvođača. S obzirom da povećana pobuđenost olakšava pojavu dominantnog odgovora, prisutnost publike pojačat će učinak vještog pojedinca, a oslabiti učinak nevještog. Navedeni model se može primjeniti u psihologiji sporta prilikom posmatranja interakcije publike i takmičara, gdje socijalna facilitacija može pomoći ekipi pri postizanju boljih rezultata npr. igranje na domaćem terenu znači veći broj domaćih navijača i veća potpora koji će pridonijeti povećanoj pobuđenosti kod domaćih igrača te će njihova igra biti asertivnija. Međutim nekada prisustvo istovrsnih (prisustvo domaće publike) može stvarati i dodatni pritisak na igrače što može pridonijeti lošijim rezultatima. Uz ovo povećan nivo buke dovodi do pretjerane pobuđenosti što opet dovodi do lošijeg rezultata. Bitno je navesti i uticaj interaktivne publike na postignuće, tj. prednost domaćeg terena. Na agresivnost sportista utiče i trenutno pravilo u nogometu da gol u gostima „vrijedi dvostruko“ kod izjednačenja krajnjeg rezultata. Svrha pogotka u gostima je da ohrabri timove i probudi njihov napadački duh.

Posvećeno navijanje za gubitnički tim može dovesti do osećaja razočaranja, anksioznosti ili depresije. To takođe može biti izazovno za navijače koji moć izabranog tima vide kao refleksiju sopstvenog identiteta ili vrijednosti.

NAVIJAČKE GRUPE

Značajan utjecaj na rezultat utakmice imaju i navijači. Navijači kroz svoje stavove, emocije i ponašanja pokazuju posebnu privrženost prema određenoj ekipi. Navijača možemo opisati kao pojedinca koji pruža moralnu podršku ekipi pjevanjem, skandiranjem i uzvikivanjem u svrhu postizanja što boljeg rezultata za svoj tim. Navijačke grupe su formirane grupe u kojima postoji određen skup vrijednosti i pripadnosti, a svaki član takve grupe ima svoju ulogu. Fenomen nogometnih navijača u svom začetku kao glavni cilj ima pružanje podrške nogometnoj ekipi koju bodri sa idejom kako svojim navijanjem, ponašanjima i ekspresijama stvaraju „prividnu“ prednost na terenu. Taj fenomen vrlo brzo napušta okvire nogometnog igrališta i širi se na više razine gdje sami nogometni navijači postaju svojevrsni „zaštitnici“ lokalne zajednice, snažni društveni kritičari, politički oporbenjaci i bitni društveni akteri (Dušanić, 2013). Navijačke grupe su djelomično strukturisane, ali često mogu imati i karakter nestrukturisane mase. Prema ovom kriteriju navijačke grupe mogu biti i male i velike, formalne i neformalne te dugotrajne i kratkotrajne. Za svoje članove, to izuzetno referentne (važne) grupe, doživljavaju se sa velikim osjećajem pripadnosti, a po stepenu interakcije obično spadaju u sekundarne. Pravi navijači nisu posmatrači već aktivni učesnici. Oni smatraju da mogu uticati na ishod igre te se u skladu s tim aktivno i ponašaju. Navijači se zbog toga često i posmatraju kao dodatni igrač tima te kazano nogometnim žargonom, imaju status dvanaestog igrača (Dušanić, 2013). Često u svakodnevnom životu ljudi navijače svrstavaju u isti koš („Svi su oni isti“). Iz prethodno navedenog, jasno je da su posljedice ovakvog stava predrasude, stereotipi i nerazumijevanje poriva navijanja i samih navijača. Kao i u svakoj drugoj grupi, tako i u okviru navijačkih grupa postoje različite kategorije i vrste navijača. U istraživanju koje je provela. Asocijacija istraživačke inicijative u sportu Kanade (SIRC, 2008) koje je rađeno u šest zapadnoevropskih zemalja na uzorku od oko 2000 navijača, izvršena je faktorska analiza skale stavova navijača na osnovu koje je izdvojeno pet kategorija navijača: Prvi faktor zasićen je česticama koje obuhvaćaju uzbuđenje i strast, te je faktor nazvan Strastveni navijači. Za njih su utakmice najveće uzbuđenje, interesantnije i od

seksa, a idoli su im najčešće fudbalski igrači. Opijenost utakmicama prenose i na sve druge sfere svog života. Drugi faktor zasićen je česticama koje obuhvaćaju zainteresovanost za kontakte sa navijačima iz drugih klubova te je faktor nazvan navijači Internacionalisti. Navijačima Internacionalistima je glavni motiv da steknu nove prijatelje i poznanstva među navijačima iz drugih zemalja. Treći faktor zasićen je česticama koje obuhvaćaju faktore slične onima iz prve grupe, ali idu i korak dalje. Ovaj faktor je nazvan navijači Fanatici. Fudbal je za ovu vrstu navijača nešto poput religioznog iskustva. Planiraju i organizuju cijeli život prema fudbalu koji im je najvažnija stvar u životu. Četvrti faktor zasićen je česticama koje obuhvaćaju druženje i putovanje u druge zemlje, te je faktor nazvan navijači Putnici. Putovanja i druženje sa drugim navijačima tokom utakmica je za njih dragocjeno iskustvo kao i sama utakmica i njen rezultat. Posebno uživaju tokom gostujućih utakmica. Peti faktor zasićen je česticama koje obuhvaćaju provođenje vremena u društvu, sa prijateljima ili porodicom, te je faktor nazvan Druželjubivi navijači. Sociolog Mihajlović je, također, izvršio kategorizaciju navijača (Pajević, 2003) prema užem kriteriju, tj. ispoljavanju agresivnosti tokom utakmica. U njegovom istraživanju dobiveno je pet kategorija navijača: tolerantni, blago agresivni, osrednje agresivni, prilično agresivni i siledžije. Tolerantni su tzv. fini navijači, zainteresovani da na miru pogledaju utakmicu, navijaju za svoje, ali poštuju i suparnike; njih je 14%. Blago agresivni su skloni verbalnim duelima, ima ih, po Mihajlovićevom istraživanju, oko 46%. Osrednje agresivni karakterišu verbalni dueli te povremeno bacanje predmeta u teren, čini ih oko 23% navijača. Prilično agresivni su skloni verbalnoj agresiji, bacanju baklji i petardi i ima ih oko 12%. Siledžije su sklone svim mogućim izgredima i čini ih oko 5% navijača.

PRIMJERI IZ BOSNE I HERCEGOVINE I REGIONA

Nasilje na sportskim manifestacijama nije izolovan problem, već globalna pojava prisutna u mnogim zemljama. Većina klubova koji se takmiče u BiH Premijer ligi imaju svoje navijačke grupe koje su mnogobrojne i postoje već nekoliko decenija. Među najpoznatijim su: Manijaci (FK Željezničar-Sarajevo), Hordezla (FK Sarajevo-Sarajevo), Lešinari (FK Borac-Banjaluka), Škripari (FK Široki Brijeg-Široki Brijeg), Robijaši (FK Čelik-Zenica), RedArmy (FK Velež Mostar), Fukare (FK Sloboda Tuzla), Ultras (FK Zrinjski-Mostar), Sokolovi (Slavija-Istočno Sarajevo). Derbiji predstavljaju utakmice visokog rizika upravo zbog brojnosti navijača i navijačkih grupa. Navijanje u BiH je, više nego u drugim državama, opterećeno političkim i etničkim odnosima i sukobima te predstavlja ogledalo samog društva. Tako se odnos prema državi BiH prenosi i prema nacionalnom BiH timu. Većina navijačkih sukoba ima svoju političku i etničku pozadinu. Sve više je sukoba između navijačkih grupa, prekida utakmica, napada na sudije. Većina incidenata ima etničku konotaciju, ali postoje i primjeri sukoba manjih klubova iz iste nižerazredne regionalne lige. U našoj zemlji je u pravnom smislu uglavnom regulisan problem nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, ali ipak smo svjedoci niza slučajeva ovakvih oblika nedopuštenog ponašanja. U nekoliko navrata su međusobni sukobi navijačkih grupa ili sukobi navijačkih grupa sa policijom i predstavnicima zaštitarskih agencija eskalirali u tolikoj mjeri da je bila neophodna masovnija intervencija policije, a neke utakmice su morale biti prekinute (Dušanić, 2013). Jedna od najvećih tragedija u bosanskohercegovačkom nogometu se desila 4. oktobra 2009. godine gdje je navijač fudbalskog kluba Sarajevo, Vedran Puljić ubijen iz vatrenog oružja u neredima prije utakmice Široki Brijeg - Sarajevo. Prvobitno se smatralo da je Puljić ubijen oštrim predmetom, te da je podlegao na putu prema Domu zdravlja Široki Brijeg, ali je ipak dan poslije, obdukcijom tijela utvrđeno da je Puljić upucan od strane široko-briježanske policije. Obdukcijom je ustanovljeno kako je Vedran Puljić smrtno stradao od hica iz vatrenog oružja. Prema kasnijim saznanjima, za ubistvo Vedrana Puljića je osumnjičen Oliver 28 Knezović, iz Širokog Brijega. Knezović je prvenstveno zadržan u pritvoru, a sam se predao i priznao pucanje na navijače, ali je nakon nekoliko dana navodno pobjegao iz pritvora. Ni dan danas krivac za ovo ubistvo nije procesuiran (http://www.historija.ba/d/104 ubijen-vedran-puljic/).

Nasilje na sportskim manifestacijama u regionu jugoistočne Evrope ima specifične karakteristike koje su često povezane sa historijskim, političkim i nacionalnim kontekstom. Za razliku od nekih zapadnoevropskih zemalja gdje je huliganizam uglavnom vezan za navijačku subkulturu, u državama bivše Jugoslavije nasilje na stadionima često prelazi okvire sporta i poprima šire društveno značenje. Jedan od najpoznatijih primjera jeste incident na utakmici između Dinamo Zagreb i Crvena zvezda

1990. godine na stadionu Maksimir u Zagrebu što se navodi kao simbol početka raspada Jugoslavije, jer su sukobi između navijača imali snažnu političku i nacionalnu pozadinu. Slični obrasci nasilja prisutni su i u kasnijem periodu. U Srbiji i Hrvatskoj često dolazi do sukoba između organizovanih navijačkih grupa koje podržavaju Partizan i Crvenu zvezdu. Takvi sukobi se često dešavaju i izvan stadiona, što ukazuje na duboko ukorijenjene društvene tenzije.

Na globalnom nivou, jedan od najtragičnijih događaja desio se na Hejsel stadionu, kada je zbog sukoba navijača i loše organizacije došlo do urušavanja dijela tribine i smrti 39 osoba. Ovaj događaj je bio prekretnica u pristupu sigurnosti na stadionima, nakon čega su uvedene strožije mjere kontrole i nadzora. Rivalstva između klubova često imaju dublju društvenu i historijsku pozadinu, što dodatno komplikuje situaciju. Incidenti se ne dešavaju samo na stadionima, već i izvan njih, u gradovima i na putovanjima navijača.

MJERE PREVENCIJE NASILJA NA SPORTSKIM TERENIMA

Nasilje na sportskim terenima zahtijeva sistemski pristup preveniranja i saradnju različitih ustanova. Poštivanje i dosljedno provođenje odredbi u dijelu važeće zakonske regulative predstavlja prvi korak u preveniranju ovih štetnih i nedopuštenih oblika ponašanja, a koji reguliše Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim terenima iz 2007. godine. Promotivnim kampanjama i edukacijom učenika osnovnih i srednjih škola na temu štetnosti huliganizma i svih oblika nedoličnog ponašanja, te socijalizacijom učimo da prihvatamo pozitivne vrijednosti. Posebnu ulogu u ovom segmentu zauzimaju porodica, škola i druge odgojno-obrazovne ustanove, koje preventivno mogu djelovati na potencijalne učesnike takvih događaja. Omasovljenje sportskih klubova doprinosi razvoju sportskog duha kod omladine uz promovisanje fer navijanja i igre prenosi se na vršnjake kao izazov. U procesu prevencije neophodno je osigurati kontinuiranu saradnju sportskih klubova, policijskih struktura i navijačkih grupa.
Preporuke za prevenciju nasilničkog ponašanja sportista i navijača:
1. Mladim sportistima su potrebni uzori neagresivnog ponašanja.
2. Agresivan sportista mora biti oštro kažnjen kako bi se istakla neprihvatljivost takvog oblika ponašanja.
3. Treneri koji podržavaju ili samo dopuštaju učešće agresivnih sportista moraju se novčano kazniti, isključiti ili suspendovati.
4. Otkloniti vanjske podražaje koji mogu izazvati agresivnost na igralištu.
5. Provoditi kontinuiranu obuku trenera i sudaca o suočavanju s agresivnošću i nasiljem igrača.
6. Edukacija sportista u svrhu kontrolisanja ponašanja u visokorizičnim situacijama, te suočavanja sa stresom.
7. Provoditi strategije i vještine suočavanja koje smanjuju agresivno ponašanje (Cox, 1998).

Preporuke za preveniranje nasilničkog ponašanja navijača su sljedeće:
1. Zaštitari i policajci koji rade na ulazu, trebaju biti dodatno educirani te u slučaju identificiranja čovjeka pod uticajem alkohola /psihoaktivnih supstanci, te načina komuniciranja sa takvim osobama.
2. Pooštriti mjere pretresa prilikom ulaska na stadione.
3. Postavljanje kamera na stadionu i oko stadiona kako bi se lakše identificirali i dokazali ispadi navijača koji pravi nerede na stadionima.
4. Edukacije i radionice sa vođama navijača tako da navijači imaju uvid što slijedi i njih i klub ako ne budu poštovali zakonske mjere.
5. Povećan broj službenih lica-policajaca koji bi nadzirali dešavanja tokom utakmice.
6. Zabraniti unošenje nacionalističkih transparenata i zastava sa nacionalno uvredljivim sadržajima, te pirotehničkih sredstava na stadion.
7. Odlazak gostujućih navijača i njihov transport do ciljne destinacije treba biti organizovan uz povećane mjere sigurnosti od strane policije.
8. Osvještavanje navijačkih skupina u cilju smanjenja nasilja i nacionalizma i poštovanje ljudskih prava kao i prava protivničkih navijača putem natpisa na bilbordima, kartama, posterima, majcama, formiranjem web stranica, facebook grupa i slično (Dušanić, 2013).

ZAKLJUČAK

Analizirajući nasilje na sportskim manifestacijama kroz teorijski okvir tjelesnog odgoja, kao i kroz konkretne oblike, uzroke i primjere iz prakse, može se zaključiti da se radi o složenom društvenom fenomenu koji nadilazi granice samog sporta. Iako sport u svojoj osnovi promoviše zdravlje, zajedništvo, toleranciju i fair-play, u savremenom kontekstu često postaje prostor ispoljavanja agresije, frustracija i društvenih konflikata. U radu je istaknuto da tjelesni odgoj ima ključnu ulogu u formiranju ličnosti i usvajanju pozitivnih vrijednosti. Međutim, kada ta odgojna komponenta izostane ili oslabi, dolazi do pojave nasilnih obrazaca ponašanja koji se posebno manifestuju na sportskim događajima. Nasilništvo je specifičan oblik agresivnog ponašanja koji svakog učesnika može dovesti do ozbiljnih fizičkih, psihičkih ili emocionalnih posljedica. Ove forme ponašanja mogu eskalirati u ekstremno ozbiljne forme asocijalnog ponašanja. Asocijalno ponašanje se najčešće javlja u adolescenciji kod djece koja ne prihvataju društvene norme i na koje odgojne mjere nemaju efekta u smislu korekcije ponašanja. Ciljevi društvene interakcije ostvaruju se na taj način što se unutar sportskih klubova podstiče saradnja, a u odnosu sa drugim klubom dolazi do pojave „rivalstva“. Saradnja kao oblik socijalnog ponašanja javlja se oko treće-četvrte godine dječijeg razvoja. Od tog uzrasta pa sve do polaska u školu dijete sve više ispoljava potrebu za saradnjom sa drugima. Međutim, način vrednovanja uspjeha u školi i vrednosni sistem koji u njoj vlada (uspjeh pojedinca kao stvarna vrijenost, a kolektivni uspjeh više kao deklarativna vrijednost) podstiče više rivalski nego saradnički odnos tako da se veoma rano u dječijem razvoju prekida pozitivan trenda ka saradnji. Oblici nasilja, bilo da su fizički, verbalni ili simbolički, direktno narušavaju osnovne principe sporta i stvaraju negativnu atmosferu koja utiče na sve učesnike. Uzroci nasilja su višeslojni i uključuju psihološke, socijalne i situacione faktore, pri čemu posebno mjesto zauzimaju uticaj mase, konzumacija alkohola, lučenje hormona i snažan grupni identitet. Uloga navijačkih grupa dodatno komplikuje situaciju, jer one mogu biti i nosioci pozitivne energije, ali i izvor nasilja kada se izgubi kontrola i kada rivalstvo preraste u netrpeljivost. Primjeri iz regiona i svijeta jasno pokazuju da nasilje na sportskim manifestacijama može imati ozbiljne posljedice, ne samo po sigurnost pojedinaca, već i po šire društvene odnose. Upravo zbog toga, neophodno je kontinuirano raditi na prevenciji kroz kombinaciju sigurnosnih mjera, edukacije i odgovornog djelovanja svih aktera, uključujući sportske organizacije, obrazovne institucije i medije. Zbog pozitivnog uticaja navijačkih grupa na rezultat utakmica, naša država bi trebala mnogo više raditi na prevenciji agresivnih ponašanja navijača i razviti plan i program za zaustavljanje nasilnog ponašanja pojedinaca što bi uticalo na bolju atmosferu na utakmicama. Na kraju, može se zaključiti da je ključ rješenja u vraćanju sporta njegovim temeljnim odgojnim vrijednostima. Razvijanjem svijesti o značaju tolerancije, poštovanja i nenasilja, te jačanjem odgojne uloge tjelesnog odgoja, moguće je stvoriti sigurnije i pozitivnije sportsko okruženje koje će služiti svojoj primarnoj svrsi – razvoju zdravih i cjelovitih ličnosti.

Literatura:

1. Cox, R.H.,(1998). Sportska Psihologija: Koncepti i primjene. 4th ed. WCB/McGraw Hill.
2. Deutsch, M. (1962).Theory of Cooperation and Competition. Nebraska, Lincoln NB.
3. Dunning, E. (1999). *Sport Matters: Sociological Studies of Sport, Violence and Civilization*. London, Routledge.
4. Dušanić, S.(2013). Karakteristike fudbalskih navijača. NVO Perpetuum mobile - Centar za razvoj mladih i zajednice Banjaluka.
5. Guilford, J.P. (1959).Personality.N.York, McGrow Hill.
6. Hrnjica, S.(2003). Opšta psihologija, Beograd, Naučna knjiga Nova.
7. Lalić, D. (2010). *Nogomet i politika*. Zagreb, Fakultet političkih znanosti.
8. Olweus, D. (1998). Nasilje među djecom u školi. Zagreb, Školska knjiga.
9. Pajević, D. (2003). Psihologija sporta i rekreacije. Laktaši: Grafomark.
10. Schachter S. (1959).Psychology of affillation. Stanford,Univ.Press.
11. Svećinski B., Dakić M., Hrnjica S.(1966).Ponašanje prearmijskih delikvenata tokom služenja vojnog roka. Beograd, VSP.
12. Ubijen Vedran Puljić. Na sajtu: http://www.historija.ba/d/104-ubijen-vedran-puljic/ . Očitano: 10.04.2026.
13. Vukasević, A. (1999). Pedagogija. Zagreb: Hrvatski katolički zbor „MI“.

VIOLENCE AT SPORTING EVENTS

Summary

Considering the connection between the concept of violence and sport, we inevitably need to return to the basic division of educational areas, where physical education holds a significant place. Physical education functions to preserve health, and health is one of the fundamental values of human life that significantly influences its quality. Humans are the most developed organisms capable of understanding, experiencing, communicating, cooperating, creating, building, improving and evaluating. Physical education as a component of education was mentioned even in ancient times. Pedagogical classics highly valued the role of physical education in the comprehensive educational process. J.A. Comenius was among the first to include physical exercise in the educational system. Over time, artificial and stylized gymnastics forms are increasingly being replaced by games and sports. At the same time, physical education is opening up and being transferred to open playgrounds and exercise areas. What happened during the development and where did the educational component of a complete and inalienable personality fail, so that increasingly violent situations are appearing on the scene and hate speech in fields where sportsmanship and fair play should prevail is a question to which more and more communities are seeking an answer in order to return to the fundamental principles of physical education and sports as a whole.

Keywords*: violence, sport, physical education, health, educational area, personality, sportsmanship, fair play.*